

SZENCI MOLNÁR ALBERT (1574—1634)

A kolozsvári iskola rektorának — Sommer Jánosnak — pestishalála évében, 1574-ben született a legkiválóbb késő-humanista protestáns író: Szenci Molnár Albert, ki jóllehet élete nagy részét hazájától távol élte, állandó kapcsolatban volt az itthoni körökkel, gyakran hazalátogatott. Szereteágazó, sokrétű munkásságával a hazai protestánsok vallási, irodalmi és tudományos igényeit igyekezett szolgálni és kielégíteni. Hitbuzgalmi műveket fordított, szótárakat szerkesztett, és nyelvtankönyveket adott ki. Zsoltárfordításai ma is elevenen élő, ható, buzdító versek, melyeknek hatása, befolyása végigkövethető egész irodalmunkon.

„Holtig deák“ ember, ki ifjonti lelkesedését, jókedvét és buzgalmat élete legsanyarúbb perceiben sem tagadta meg, megmaradt tudásra figyelő, újra kíváncsian hallgató, mindenét a köz érdekében feláldozó, adakozó embernek. Első mestere az „istenes vén ember“, Károli Gáspár, kinek „lábainál forgott“. Itt ismerhette meg a szellemi műhely izzó légkörét és szigorú törvényeit. Göncön tanult a nagy Károlinál, segítkezve a vizsolyi Biblia kinyomtatásánál, mely munka iszonyatos lemondást, de lelkesedést is parancsolt. Rendkívüli ügy szerény munkása volt: hiszen jó másfél ezer esztendővel a háta mögött a kereszténység még mindig a Bibliára épült és hivatkozott, de tartalmát, lényegét csupán a papság ha ismerte, a hívő lelkeknek csupán töredéket közvetítve. Szenci Molnár Albert korában a Biblia a tudás ősforrása volt, a könyvek könyve, — ott Károli mellett lett bibliás emberré Szenci Molnár Albert. A Károli melletti időszak eredménye később az 1608-ban Hanau-ban kiadott Biblia „második kinyomtatása“ volt, Károli Gáspár szövegét „igazgatta, néhol meg is jobbította“. Ezt követte 1612-ben az oppenheimi kiadás.

Szótárkészítő munkásságával és magyar nyelvtanával (*Dictionarium latino—hungaricum, Novae Grammaticae Ungaricae...*) mintegy folytatta és tökéletesítette a XVI. század első felében élt erasmista nyelv-művelők munkáját. Latin—magyar szótárát Pápai Páriz Ferenc bővítette ki, s ebben a megújult formában még jó két évszázadon át volt használatban. Mindezek mellett publikált prédikációsgyűjteményt és imádságoskönyvet, lefordítja és kiadja Kálvin János *Institutióját Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás* (1624), valamint Scultetus Ábrahám egyházi beszédeit *Postilla Scultetica* címen.

Legfontosabb, mindmáig emlegetett műve a genfi zsoltárok remekbe szabott magyar fordítása. Marot és Béza francia nyelvű versei után,

Lobwasser német átdolgozása alapján készült munkája, mely munka nemcsak protestáns, hanem humanista program is volt. Szenci Molnár Albert ennek szellemében az eredeti szöveget egészen pontosan szem előtt tartva, a versformára is gondosan ügyelve dolgozott. Balassi Bálint versei mellett Szenci Molnár Albert zsoldárfordításai a magyar reneszánsz költészetének lefényesebb értékei. 1607-ben jelent meg a *Psalterium Ungaricum*, „Szent Dávid királynak százötven zsoldári az francia nótáknak és versekre módjukra most újonnan magyar versekre fordítottak és rendeltettek Szenci Molnár Albert által“.

A protestáns istentisztelet lényege a prédikáció és az ének (zsoltár) lett a reformáció misét eltörlő rendszabályai után. Az énekre hihetetlen nagy szerep és feladat várt, s hiába volt a „zsoltár“ a Biblia szerves része, a katolikus egyház csak „eretnek ének“-nek tartotta. A protestáns istentisztelet állandóságát, időtállóságát, megalapozottságát jórészt a zsoldárszó jelentette, ezért volt szükség olyan énekekre, amiket az utódok is átvehetnek, századok egymásnak adhatnak át. Mindezt Szenci Molnár Albert tudta a legjobban, ki világot járva mindenütt a „modern lírá“-val találkozott, a francia dallamra énekelt zsoldárokkal, s kiben benne élt az otthoni ének egyhangúsága és szomorú vontatottsága. Szenci Molnár Albert zsoldárfordítói remeklését Féja Géza Károli Gáspár és Péchi Simon zsoldárfordításaival veti össze, s ebből Szenci Molnár Albert kerül ki győztesen. „Károli a nagy kezdeményező, Péchi pedig az összöveg feltétlenül hű fordítására törekedett, méltán, mert tökéletesen ismerte mind a héber nyelvet, mind pedig a héber tudósok szövegkritikai vitáit... Szenci Molnár Albert zsoldára túlcsap a templom falain, legyőzi a tér s az idő korlátait, népi fohászokká szélesedik“ — írja.

„Ilyen lett a 90. zsoldár, és rangját úgy vélem mindennekfelett első sorának köszönheti: Tebenned bízunk eleitől fogva... Ezt a sort hiába keresem Károlinál és Péchi Simonnál, mindketten Molnár második sorával kezdik. Molnár zsoldárkezdését költészete egyik legszebb, talán a legszebb sorának ítélem, annyira megtelt idővel, hogy időtlenné válik.“

A „Tebenned bízunk...“-at (90. zsoldár) ma is szíves-örömmel éneklik a többi Szenci Molnár-zsoldárral együtt. A hol ódai, hol balladás, hol elégikus, hol harcos Szenci Molnár-zsoldárok ma is mély mondani-valójú, kedvelt zsoldárok.

Fordítójuk négyszáz esztendeje született Szencen, és háromszáznegyven esztendeje halt meg Kolozsvárt. Csodálatos életű ember volt, ki tanult Debrecenben és Wittenbergben, Heidelbergben és Strasbourgban, bejárja a korabeli Svájcot, találkozik több alkalommal Bézával, láthatja VIII. Kelemen pápát, Prágában Keplernél és feleségénél vendégeskedik... Kolozsvárott „Itt várja Jézusát“ felirat kezdetű kopjafa alatt pihen, csodálatos örökséget hagyva maga után, élete szép, bölcs, szimbolikus értékű tanúságtételét.

VESZELOVSZKY IVÁN

ADALÉKOK SOCINUS FAUSTUS TEOLÓGIÁJA JOBB MEGISMERÉSÉHEZ

Socinus Faustus *De Jesu Christo Servatore*¹ c. műve szerzőjének legeredetibb hozzájárulása a rendszeres teológiához. Helyes értelmezése igen fontos a radikális reformációnak a konzervatív reformáció különböző ágaival való kapcsolatára nézve.

Ez a jelentős teológiai munka, melyet Socinus 1578. július 12-én² fejezett be, a Couvet Jakab³, párizsi hugenotta lelkésszel folytatott vitából ered. Éveken át bár kéziratban forgott közkézen, mégis igen befolyásos munkának számított. 1592-ben, a szerző tudta és engedélye nélkül, egy ismeretlen személy a kéziratot munkából szemelvényeket publikált *Quaenam sit ea in Christum fides qua iustificamur*⁴ címen. Barátai sürgetésére Socinus végül is beleegyezett művének kiadásába, mely *De Jesu Christo Servatore* címen jelent meg 1594-ben.

A könyv négy részből áll. Az első Socinus feleletét tartalmazza Couvet bibliai érveire⁵. A második az ellenfél szentírásertelmezésének cáfolata⁶. A harmadik vitatja a hugenotta lelkész felfogását, mely szerint Jézus Krisztus halálával elégtételt szolgáltatott Istennek bűneinkért, illetve Isten igazságosságáért⁷. A negyedik rész Couvet érveit tárgyalja a Krisztus igazságosságáról és a Krisztusban való hit általi elégtételről szóló protestáns tanokkal kapcsolatban⁸. Socinus mindkét tant ellenezte, de az egyházra nézve Krisztus igazságosságának tanát veszedelmesebbnek tartotta, mint a Krisztus helyettes elégtételéről szóló tanítást⁹. Couvet érveivel szemben a szentírásnak a hit általi megigazulásra vonatkozó tanítását állítja a saját értelmezése szerint¹⁰.

Teológiai szempontból a könyv harmadik részét szokták kiemelni. Teológusok¹¹ egész sora, mint pl. R. S. Frank, O. Fock, A. Harnack, P. Lecler, G. Pioli, L. W. Grensted, S. Cave, E. M. Wilbur, D. Cantimori, G. H. Williams a harmadik részből kiemelik Socinus bírálatát a helyettes elégtétel és a kiengesztelődés tanáról; ezt tartják a munka legértékesebb részének, ennek szemszögéből kell vizsgálni a könyv egész tartalmát. Ezen az alapon Socinus és a socinianizmus teológiáját racionalistának és moralistának nevezik. Egyesek azt is állítják, hogy a socinianizmus tulajdonképpen a katolikus humanizmus terméke, mely az érdemszerző cselekedetek és igazságosság középkori felfogását emeli ki.

A könyv középpontja azonban a negyedik rész, mivel ez foglalkozik a Krisztusban való üdvözítő hit és a keresztény élet természete socinusi tanítással; a könyv többi része mindennek csak előkészítését szolgálja.